

# Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

## Տ Օ Ն Օ Ր Ե Ր Ի Ն

### ՎԱՃԱՌԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԴԱԴԱՐԵՑՆԵԼՈՒ ՄԸՍԻՆ՝\*)

Մեր այս վճիռը շատ առարկութիւնների կը հանդիպի և մեզ հետ մեծահասակները մէջ կը մեղադրեն. այսինքն կասեն, որ մենք ձգտում ենք հասարակական կեանքը կրօնի խիստ պահանջներին ենթարկել, սակայն մեզ համար ոչ մի մեղադրանք և առարկութիւն երկիւղալի չեն:

Ի հարկէ ամենից առաջ մեզ կասեն. «Այժմ առաջուայ ժամանակը չէ», որ չէ կարելի ներկայ կեանքի շարժումը դադարեցնել և մեր ծիսական կանոններով արուեստների և քաղաքակրթութեան զարգացման արգելք լինել և որ վերջապէս չէ կարելի ուրիշ քաղաքակրթութեամբ ազգերի կեանքի կարգապահութիւնից շեղուել, որոնք մեզինից զանազան պահանջներ են անում և այլն: Բայց իրենց քրիստոնեայ անուանող մարդոց յայտնի է, որ քրիստոնէութիւնը ոչ թէ մի դարի, այլ ամէն ժամանակների համար է նշանակուած և յատկապէս մարդկութիւնը ճշմարտութեան և արդարութեան ճանապարհից շեղուելուց ազատ պահելու և առաջնորդելու գէպի հոգեւոր և յաւիտենական կատարելութիւն և ոչ թէ միայն քաղաքակրթութեան ու լուսաւորութեան արտաքին յաջողութեան համար: Այս մտքով և Պօղոս առաքեալը քրիստոնեաներին յորդորում է, որ իրենց համար օրինակ ու կատարելատիպ չհամարեն այս կամ այն դարի մարդոց կեանքը, այլ միշտ մտքով նորոգուին և աստուածալին կամքին հետևելով իրենց կեանքի ճանապարհը լուսաւորեն (չը-

\*) Տե՛ս Արարատ 1891 թ. Հոկտեմբեր:

ռոմ. գլ. լի. 2): Խակ եթէ կամենում էք մեր նիւթապաշտ դարի ճշմարիտ հետեւող լինել, եկեղեցու օրէնքները վաճառականութեան պահանջների հետ յարմարացնելու մասին մի գատէք, այլ գնացէք Եւրոպայի գիտնականների այն ժողովները, որտեղ տօները բանող մարդոյ հանգստութեան օրերն են համարուած և ուշադրութեամբ քննուած են՝ թէ որոշ օրերի մէջ բանուորը որքան ոյժ է ծախսուած և այդ վերականգնելու համար որքան ժամանակ է հարկաւոր հենց ճիշտ այնպէս՝ ինչպէս հոգատար կառավարը հաշուում է թէ աշխատանքից յետոյ՝ աշխատող ձիերին և եղներին, որքան հանգստութիւն պէտք է տալ: Քրիստոնէական կրօնը մարդու համար միայն այս հանգիստը չէ պահանջում, այլ և պահանջում է մտքի և սրտի հանգստութիւն կենսական հոգսերից և աշխատութիւններից, — աստուածային վարդապետութեան, եկեղեցւոյ ու հաւատի բարերար ազդեցութեան շնորհիւ հոգւոյ ներքին կեանքը թարմացնել և վերջապէս՝ որ մարդս կազդուրուի, որպէս զի հրապոյրների և մեղքերի գէժ մեղանչելով՝ կարողանայ յաւիտենական կեանք ժառանգել: Խակ մարմնական ագահ շահերով առաջնորդուող քաղաքականութիւնը չի դադարիլ ճնշումն գործել մարդկային հոգու վերայ՝ մինչև որ Աստուծուն և յաւիտենական կեանքը մոռացնել տալով՝ չի հպատակեցնել նորան: Մեր ազգի բարոյական յայտնի ախտն և որ մենք օտարների օրինակին հետեւելով և նոցա պահանջներին զիջանելով՝ մեր լաւ սովորութիւնները և բարոյական օրէնքները արհամարհում ենք, ուրիշների կարծիքից վախենալով՝ անտելի յանգիստանութիւնների առաջ փոքրոգի ենք գտնուում, մինչև իսկ մեր ազգի անգամ լինելը ամօթ ենք համարում: Ժամանակ է, որ մենք այդ թուլութիւնից ազատուենք և ինքնուրոյն՝ այսինքն քրիստոնեայ լինենք: — Մենք ճանաչում ենք մի այնպիսի քրիստոնեայ ժողովուրդ, որը արդի քաղաքականութեան մէջ զարգացած է և համաշխարհային վաճառականութիւն ունի, բայց տօներին պահպանում է իւր բարոյական հանգստութիւնը և ուրիշներին ստիպում է յարգել իւր օրէնքները և կեանքի կարգերը: Մենք գիտենք, որ Մահաւատականները իրենց տօները սուրբ են պահում: Վերջապէս ի մեծ ամօթ մեր տեսնում ենք, որ հրէա-

ներն էլ իրենց շաբաթը սրբութեամբ են տօնում: և միայն մենք խնայում ենք եկեղեցական և տէրունական տօները նուիրել Նորան, Սւրբ Հարկն է:

Բաւական է, որքան օտարների խօսքերը կրկնեցինք, թէ տօները ժողովրդին զրկում են աշխատանքից և գործով մնասում են վաճառականութեանը և արուեստներին: Այսպիսի կանխախաղ կարծիքներ լսվում է տօներին վաճառականութիւնը դադարեցնելու մասին խօսելու ժամանակ: Ի հարկէ այսպէս մտածում են միայն նիւթական շահերը աչքից չթողնողները և այն վախճառ կարճամիտները, որոնք կարծում են թէ աստուածային կամքը ճշտութեամբ կատարելով՝ իրենց երկրային շահերին կը մնասեն: Այդպիսիներին շատ յարմար է ասել Փրկչի այն խօսքերը, որ Նա ասաց ալեկոծութիւնից ընկղմելու երկիւղի մէջ գտնուող աշակերտներին այն ժամանակ, երբ ինքը նոցա հետ նաւի մէջն էր. «Ո՞ր են հաւատք ձեր» (Ղուկ. գլ. Բ. 25): Կիւրակէի հանգստեան մասին ընդ միշտ պատուէր տալով՝ միթէ՞ Աստուած չնախատեսեց, որ մարդիկ ամբողջ օրեր կենսական աշխատութիւններից զրկուելով՝ կարող են երկիւղ կրել իրենց գործերի մնասուելուց: Նա ոչ թէ խօսքով է մեզ համոզում, այլ գործով. փորձով հասկացնում է, որ Իրեն ջերմեւանդութեամբ պաշտողները իւր օրհնութիւնը ամէն դէպքում կը օտանան: Իսկ գալով շաբաթ օրը սուրբ պահելու խնդրին՝ ի նկատի պէտք է ունենալ, որ հենց սկզբից Խաչէլացիներին յայտնուած էր, որ շաբաթ օրը մանանայ չպէտք է իջնէր, ուստի և նորա նախընթաց օրը սովորականից երկու անգամ աւելի էր իջնում և շաբաթ օրը չէր վիճանում, ինչպէս այդ սովորաբար լինում էր, եթէ մէկը լուր օրը կամենում էր յաջորդ օրուայ համար ևս հաւաքել (Եւ. գլ. ԺԳ. 5. 20): Եօթներորդ տարուայ կամ շաբաթ օրուայ օրէնքի մէջ, (որով հրամայվում էր այդ տարի երկիրը չհերկել, չցանել և չմշակել այգիները), ասուած էր վեցերորդ տարին երկրի բոլոր բերքերը եռապատիկ հունձք կը տան, որ բաւական կը լինի ոչ միայն եօթներորդ այլ և ութերորդ տարուայ համար, երբ պէտք է մշակուի երկիրը, մինչև անգամ իններորդ տարուայ համար, երբ պէտք է

ութերորդ տարուայ ցանածը ժողովէին (ՂԼԹ. գլ. ԻԵ. 21. 22):  
 Շաբաթ — տարուայ առաջ լինելիք այս եռապատիկ հունձքի խոս-  
 տումը Աստուած միշտ կատարում էր, քանի որ Հրէաները ապ-  
 րում էին Պաղեստինում: Փրկիչը շաբաթուայ օրէնքից այս խոս-  
 տումը չիլեց, ասաց, որ Մովսիսական օրէնքից չպէտք է անկա-  
 տար մնայ «և յովտ մի, որ նշանախէց մի է» (Մատթ. գլ. Ե. 18): Այս բոլորը մոռանում ենք, երբ ագաֆութեամբ աշխարհա-  
 յին շահերի ետեւիցն ենք ընկնում և երբ մոռածում ենք, որ իբր  
 թէ Աստուծոյ չորրորդ պատուէրը ճշտութեամբ կատարելով պէտք  
 է վնասուենք: Այն ինչ ցաւօք սրտի շատ անգամ տեսնում ենք,  
 ինչպէս գիւղացու աշխատանքները փչանում են և առատ բերքը  
 ևս դաշտում փռում է անժամանակ եկած անձրևներից կամ  
 արտերը չորանում են երաշտից: Երբ որ առատ անձրև է գալիս,  
 ասում ենք, մի քանի միլիօնների օգուտ կըտտանանք, սակայն  
 մոռանում ենք, որ բոլոր գործերի յաջողութիւնը կախումն ունի  
 հորանից, Ո՛վ որ իւր արեգակը հաւասարապէս ծագում է բարի-  
 ների և չարերի վերայ և անձրև է տալիս արդարներին և մեղա-  
 ւորներին: Անգագար գանգատներ ենք լսում, «հունձքը վատ է,  
 վաճառականութիւնը լաւ չէ գնում, ժողովուրդը փող չունի»  
 և այլն է սորա պատճառը: Միթէ՞ այն չէ, որ Աստուծոն հաճելի չէ  
 առատութիւն տալ այն մարդոյ, որոնք յոյս են դնում միայն  
 իրենց անդուլ աշխատանքի վերայ և մոռանում են տօներին աղօ-  
 թել այն երկնաւոր հօրը, որի ողորմած աջը մի ակնթարթում  
 փոխարինում է մեր վնասները և լրացնում է սրկասները: «Ո՛ւր  
 են հաւատք ձեր: — Ոչ ունիք, վասն զի ոչ խնդրէք» (Յակ. գլ. Դ. 2):

Վաճառականութիւնը տօներին դադարեցնելու մասին մոռածող-  
 ներից շատերը ըստ երևոյթին դժուարանում են վճռել, ի՞նչ բան  
 պէտք է թողատրել վաճառելու և ի՞նչ արգելել: Ի՞նչպէս պէտք  
 է անել, որ ժողովուրդը դժուարութեան մէջ չընկնի օրուայ հար-  
 կաւոր պիտոյքները գնելու և վաճառելու վերաբերմամբ: Ի՞նչպէս  
 պէտք է անել, երբ անակրճակ կերպով հիւր է գալի և նախըն-  
 թաց երեկոյեան հարկաւոր պատրաստութիւնը չէ տեսնուած և ինչ:  
 Այս բոլոր առարկութիւնների գէ՛մ այն կասենք, որ եթէ աշխա-

տէք յիշել և թուել բոլոր ծայրայեղ դէպքերը ու հանգամանքները, այն ժամանակ ժողովրդին կգնէք այն դրութեան մէջ, որի մէջ գտնուում էին Հրէաները Փարիսեցիների բառական հայեացքների և պահանջների շնորհիւ, որ մինչև այն աստիճան էր հասցրած, որ շաբաթ օրը մինչև անգամ արգելւում էր հիւանդներին օգնել (Ղուկ. Գլ. ԺԳ. 14): Տօների և եկեղեցական բոլոր օրէնսդրութիւնների մասին եղած քրիստոնէական վարդապետութեան նպատակը ոչ թէ այն է, որ նման պատուէրներով քրիստոնէական ազատ հոգին ճնշէ, այլ որպէս ղի նոյա միջնորդութեամբ և հրահանգով բարեգործութեանց մէջ վարժելով՝ մարդոց մօքի մէջ քրիստոնէական լոյս ծագէ, իսկ սրտի մէջ — աստուածային երկիւղ, որոնց ներկայութիւնը մարդու մէջ հաստատում է նախ՝ քրիստոնէական իմաստութիւն ու զգօնութիւն և երկրորդ՝ բարին չարից և թոյլատրելին անթուլատրելոյ տարբերելու կարողութիւն (Եբր. Գլ. Ե. 14): Քրիստոնէական այս իմաստութիւնը ժառանգում են թէ այն անհատները և թէ այն ազգերը, որոնց դաստիարակում է եկեղեցին, գիտակցական կերպով օրէնքներ կատարելը և պարտազանցութեան երկիւղը սովորցնելով: — Սորանից կէս դար առաջ մենք ճանաչում էինք մի պանդակապետ, որը՝ եկեղեցու զանգակի առաջին հարուածը լսելով՝ հիւրերին հրաւիրում էր դուրս գնալ և ապա՝ պանդակը փակելով՝ իւր ընտանիքի հետ եկեղեցի էր գնում: Ահա քրիստոնէական հայեացք, որը տօներին վաճառականութիւն անելու մասին մշտածելիս միշտ աչքի առաջ պէտք է ունենալ: Յայտնեցէք, որ դուք տիրոջ օրէնքներին սրբութեամբ էք վերաբերում, տօներին վաճառականութիւնը և առօրեայ ուրիշ աշխատութիւնները անթոյլատրելի էք համարում, ապա ժողովուրդը յանձնեցէք եկեղեցոյ հովանաւորութեան և հաւատացած եղէք, որ քրիստոնէական խիղճը և հասարակաց բանականութիւնը կորոշեն թէ երբ և որպիսի ծայրայեղ կարիքների ժամանակ կարելի է բացառութիւններ անել: Հին կտակարանի շաբաթուայ հանգստի մասին եղած բառական խտտութիւնը ի նկատի ունենալով՝ Տէրն ինքը այդպիսի անհրաժեշտ բացառութիւնների մասին ակնարկեց ասելով՝ «Իւրա-

քանչիւր որ ի ձէնջ ի շաբաթու ոչ արձակէ զեզն իւր կամ զէշ ի մարդ և տանի տայ ջուր» (Ղուկ. գլ. ԺԳ. 15):— Թէ աստուածային օրէնքները կատարելու ժամանակ որ աստիճան ազատութիւն է թոյլ տրուում, զորա համար փրկիչը Դաւթի խրատական օրինակն է բերում, որը՝ Սաուլի չալածուելու ժամանակ քաղցածանալով՝ «եմուտ ի սուն Աստուծոյ՝ և եկեր զհացն առաջաւորութեան. զոր ոչ էր օրէն նմա ուտել, և ոչ որոյք ընդ նմայն էին, բայց միայն քահանայից» (Մատթ. գլ. ԺԳ. 4): Տէրը ասում է. «Շաբաթ վասն մարդոյ եղև, և ոչ եթէ մարդ վասն շաբաթու» (Մարկ. գլ. Բ. 27): Տօն օրերին վաճառականութիւն կամ ուրիշ առօրեայ գործ անելու ժամանակ ևս կարող են այդպիսի բացառութիւններ տեղի ունենալ քրիստոնէական խղճի առաջնորդութեամբ և առանց ընդհանուր օրէնքի ոյժը թուլացնելու: Բայց որովհետև բոլորին մատչելի չէ այս բարոյական—ծիսական օրէնքը հասկանալը, որովհետև շատ մարդիկ օրէնքի միտքը ուղիղ չեն ըմբռնում և մաքուր խղճի տէր չեն, ուստի և մնում է առաքելոյ խրատին անսալ, որ վերաբերում է բոլոր բարի և իշխանութիւն ունեցող քրիստոնեաներին. «Մխիթարեցէք զկարճամիտս, պատասպարան լերուք տկարաց, երկայնամիտ լերուք առ ամենեւին»: Երբ որ քաղաքական խորհուրդների և ժողովների մէջ հարցը այսպէս կը վճռուի այն ժամանակ միայն նոքա իրաւունք կ'ունենան մեզանից—եկեղեցւոյ սպասաւորներիցս պահանջել, որ առանց ծուլանալու մեր սլարտականութիւնը կատարենք, ժողովրդին դատախարակենք, տաճարներում քարոզենք, արտաքոյ աստուածապաշտութեան զրուցատրութիւններով զբաղեցնենք և այլն:

Ըստ երևոյթին զարգացած, բայց քրիստոնէական համոզմունք չունեցող և իրենց ուրիշներին կառավարելու ընդունակ կարծող մարդիկ մի ուրիշ հարց էլ են առաջարկում. «Տօներին ժողովուրդը (ի հարկէ հատարակ դատակարգը) ի՞նչ պէտք է անէ, եթէ վաճառականութիւն անելը և աշխատելը նորան արգելուի»: Մենք այդպիսիներին կը պատասխանենք, ժողովուրդն այն կանէ, ինչ որ դուք, որ նոցա գլուխն էք: Եթէ դուք նախատօնակներին ջերմե-

աւանդութեամբ եկեղեցի կերթար, տօն օրերը ամբողջ պատարագին ներկայ կգտնուէր և ժամասացութեան միջոցին չէր խօսիլ, ժողովուրդն էլ կուրախանայ և սուրբութիւն կըգարձնէ տօներին ժամասացութեան ներկայ գտնուել: Եթէ դուք, ինչպէս ձեզանից շատերն են անում, տօների նախընթաց օրերը և գիշերները խաղերի և խրճողքների մէջ կանցկացնէք և շատ սւտեղուց ու խրմելուց մինչև ճաշուայ պատարագի վերջանալը կըքնէք, այն ժամանակ ի հարկէ զարմանալի չէ, եթէ ձեր ազատութեամբ հրապուրուի և ժողովուրդը ինչպէս որ այդ ցոյց է տալիս և իրականութիւնը: Վերջապէս եթէ տօներին ժողովրդին ախորժելի և կրթիչ զբաղմունքներ տաք, օրինակ ճաշակն ազնուացնող երգեցողութիւն, խրատական—բարոյական գրքերի ընթերցանութիւն ևլն., ժողովուրդը սիրով կընդունէ, ինչպէս և դժբախտաբար կարող է հրապուրուել ձեր թատրոններով, որոնք տարէցտարի ապականւում և կորցնում են իրենց գեղարուեստական արժանիքը: Թերթեցէք պատմութիւնը, զօրութեամբ և կրթութեամբ պարճեցող մեծագերի քայքայման և անկման պատճառը ո՞վ եղաւ: Միթէ՞ առաջնակարգ դասակարգը չէր, որ առ ուինչ էր համարում ժողովրդի ժամանակի ընթացքում սրբագործուած աւանդութիւնները, բարքն ու չարքը և բարի սուրբութիւնները և սխալ ու մոլոր վարդապետութիւններով հրապուրուելով ընկղմւում էր շռայլութեան ու մեղքերի մէջ:

Ասացինք, որ Վաճառականութիւնը տօներին դադարեցնելու որոշման ժամանակ քաղաքական ժողովների տարածումները և կամայականութիւնները ճնշում են ժողովրդին և տանջում են նորա խիղճը: Բարեսրաշտ վաճառականները եկեղեցւոյ սպասաւորներին գանգատուում են, որ տօն օրերի որոշ ժամերին նշանակուած Վաճառականութիւնը նոցա ճնշում է, որ նորա ազատութիւն չունին ոչ ժամապաշտութեան ներկայ գտնուելու և ոչ իրենց ընտանիքի մէջ հանգստանալու:— Վերջապէս մենք տեսնում ենք, ինչպէս Վաճառականներից մի քանիսը իրենց ազատ կամքով հետզհետէ սկսում են տօներին վաճառականութիւն չանել: Այս երևոյթը ակնյայտի կերպով տեղի ունեցաւ, երբ Ռուսաստանում

առաջին անգամ տօնվում էր թագաւոր կայսեր հոկտեմբերի 17-ին վտանգից ազատուելու տարեգարձը:

Մարդ խզճահարվում է, տեսնելով քրիստոնեայ ժողովրդին անբնական դրութեան մէջ, որովհետեւ քրիստոնեայ ժողովուրդը ղլանում է տօներին աստուածահաճոյ գործեր կատարել և իւր քրիստոնէական զգացմունքների հաւատարիմ թարգմանը լինել:—

Ո՞վ ճշմարիտ հաւատացեալների և ի՞նչ էք սպասում, ումնից էք վախենում: Արդէն ձեզ յայտնի է տէրունական օրէնքը, որ սուրբ օրերը ձեր հոգին ազատում է կենսական ամեն տեսակ գործերից և աշխատանքներից: Աւրեմն մնում է, որ Աստուծոն նուիրուած սուրբ օրերին վերականգնուի խանգարուած կարգապահութիւնը և խաղաղութիւնը, որ ժողովրդի համար իսկապէս բարերար հետեանքներ կարող է ունենալ: Ճշմարիտ է, երբ հասարակութեան մեծամասնութեան մէջ որեւէ վատ սովորութիւն արմատացել է, նորա դէմ մարտնչելը դժուար է. սակայն արդէն այս չարիքի դէմ կռուել սկսողներ կան և շատերն էլ ի սրտէջանկանում են նորան ոչնչացնել: Աւմ հոգին որ աւելի է օժտուած աստուածային երկիւղով և ճշմարիտ հաւատով, նա աւելի պարտական է հաստատուն կերպով սկսել այն պատերազմը և յառաջ տանել: Տօներին քաղաքներում ձեր խանութները և վաճառատները փակեցէք, գիւղի վաճառականներն էլ ձեր օրինակին կը հետեւեն. խելքի կը գան եւ գիւղացիք ու տօնախաճառների համար ուրիշ օրեր կորոշեն:

Թարգմ. \*\*\*